

Genç İşsizliği ve Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde Uygulanan Genç İstihdam Politikaları

Yrd. Doç. Dr. Naci Gündoğan

Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F.

Öğretim Üyesi

•••

Özet

1970'lerdeki Petrol Krizi ve çoğu Avrupa ülkesinde ekonomik büyümenin düşmesi sebebiyle gençler ve istihdam arasındaki ilişki hem hükümetler ve hem de bilimsel çalışmalar için önemli bir konu haline gelmeye başlamıştır.

Bugün, genç işsizliği Avrupa Birliği'nin en önemli sorunlarından birisidir. Bu sebeple, üye devletler tarafından gençleri iş piyasasıyla bütünleştirmek amacıyla, ülkelerin eğitim sistemlerini, iş piyasası kurumlarını ve sosyo-kültürel özelliklerini yansıtan farklı politikalar izlenmektedir.

Almanya, ikili sistemdeki bazı problemlerine rağmen, genç işsizliği oranının düşüklüğü sebebiyle, genç istihdamı politikasında sık sık iyi bir örnek olarak gösterilmektedir. Alman sistemi, okuldan çalışma hayatına geçişte ve genç işsizliği ile mücadeledeki başarılarıyla diğer ülkeler için önemli dersler verebilecek sayısız özelliklere sahip bulunmaktadır.

Youth Unemployment and Youth Employment Policies in the Member States of the European Union

Abstract

Since the oil crisis in the 1970s and the decline of economic growth in most European Countries, the relation between youth and employment has become a major issue for both governments and scientific studies.

Today, youth unemployment is one of the most important problems of European Union. For this reason, different policies, reflecting the differences in their perspective education systems, labor market institutions and socio-cultural characteristics have been followed to integrate the young people into the labor market by Member States.

Germany is often taken to be a good example in youth employment policy because of low youth unemployment rate although it has some problems about dual system. The German system has a number of strengths which might provide lessons for other countries with respect to the school to work transition and has been largely successful in combatting the problem of youth unemployment.

Genç İşsizliği ve Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde Uygulanan Genç İstihdamı Politikaları

I- Giriş

İşsizlik, günümüz toplumlarının ekonomik, toplumsal ve siyasal sonuçlarıyla, en önemli sorunlarından birisidir. Uluslararası Çalışma Örgütü verilerine göre, 1998 yılı sonu itibariyle, yaklaşık olarak 1 milyar işçi, ya da başka bir ifadeyle dünya işgücünün üçte biri, ya işsiz durumda bulunmakta, ya da eksik istihdamda çalışmaktadır. Bunlar arasında bir iş arayıp da bulamayanların sayısı 150 milyon civarında yer alırken, 750-900 milyon kişi de eksik istihdam durumunda, daha uzun süre çalışmak istemelerine rağmen normal çalışma sürelerinin altında çalıştırılmakta veya bir geçim ücretinin altında bir ücretle istihdam edilmektedir. Yine, aynı verilere göre, bu işsizler arasında 15-24 yaş grubunda yer alan 60 milyon genç insan bulunmaktadır.

Bir işe sahip olma bireyi toplumsal hayata kazandırmanın en önemli yoludur. Günümüzde "çalışma hakkı" bireylerin en önemli toplumsal hakları arasında sayılmakta, toplumlar, yeteneklerine uygun bir işte çalışmak isteyen bireylerine bu olanağı sağlamakla yükümlü tutulmaktadır. Bir başka anlatımla, çalışma kişi için bir "hak", bu hakkın yerine getirilmesi de toplum için bir görev konumunda bulunmaktadır. Bir egemen görüş olarak giderek yaygınlaşan "sosyal devlet" kavramının içeriğinde en önemli öğelerden biri, iş bulma sorununa çözüm bulunması gereğidir. Çalışma hakkının toplumsal niteliği, iş bulmanın, ya da istihdam sorununun çözümünün kamu eliyle sağlanması gerektiği noktasından kaynaklanmaktadır (TÜSES, 1990: 3). Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin hükümetleri de, son yıllarda kendileri için önemli bir sorun haline gelmeye başlayan işsizlik problemi karşısında çeşitli politikalar geliştirmek zorunda kalmışlar ve içinde buldukları istihdam sorununun çözümünde uzun dönem işsizlik ve genç işsizliği ile mücadeleyi ön plana çıkarmışlardır.

Biz de bu çalışmamızda genel işsizlik oranı içerisinde önemli bir paya sahip olan genç nüfusun içinde bulunduğu işsizlik sorununu, nedenleri ve

sonuçlarıyla ele aldıktan sonra Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde gençlerin istihdamına yönelik uygulanan politikalar üzerinde durmaya çalışacağız.

II- Genç İşsizliği

Gençliğin tanımı kültürel, kurumsal ve politik faktörlere bağlı olarak, ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Sanayileşmiş ülkelerde bu çağın üst sınırı sıkça değişmesine rağmen, alt sınır genellikle zorunlu eğitim çağının sona erdiği yaşa isabet etmektedir. Örneğin, İngiltere'de genç istihdamı politikaları 16-18 yaş grubunu hedef alırken, İtalya'nın Kuzeyinde 14-29 ve Güney İtalya'da ise 14-32 yaş gruplarına yöneliktir (O'Higgins, 1997 : 1). Birleşmiş Milletler'in standart tanımına göre gençlik, 15-24 yaş grubunu kapsamaktadır. Resmi istatistiklerde, ABD ve İngiltere'de gençlik, 16-24 yaş grubu olarak tanımlanırken, başta Avrupa Ülkeleri olmak üzere, çoğu ülkeler ve uluslararası kuruluşlar gençliği 15-24 yaş grubu olarak kabul etmektedirler (OECD, 1998 : A23). Ülkemizde de Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan III ve IV. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında 12-24 yaş; V, VI, ve VII.BYKP'larında ise 15-24 yaş grubu genç nüfus olarak kabul edilmiştir.

1. Genç İşsizliğinin Boyutları

İşsizlik, 1970'li yıllardan itibaren başta nüfus artış hızı yüksek, buna karşın ekonomik gelişmesi yavaş ülkeler olmak üzere, aynı zamanda sanayileşmiş batı ülkelerini de önemli ölçüde etkileyen bir sorun haline gelmiştir. Aşağıdaki tabloda yer alan 1993-98 denimine ait işsizlik oranlarının yüksekliği bunu doğrular niteliktedir.

Bazı Ülkelerdeki İşsizlik Oranları (1993-98)

	<u>1993</u>	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>	<u>1997</u>	<u>1998</u>
Avrupa Birliği	10.3	10.6	10.2	10.3	10.7	10.2
Fransa	11.7	12.3	11.6	12.3	12.4	12.0
Almanya	7.9	8.4	8.2	9.0	10.0	10.7
İtalya	10.3	11.4	11.9	12.0	12.1	12.0
İngiltere	10.5	9.6	8.8	8.2	7.0	6.2
Avusturya	4.2	3.6	3.8	4.1	4.4	8.4
Belçika	8.9	10.0	9.9	9.8	9.2	8.9

Danimarka	10.1	8.2	7.1	6.0	5.5	7.0
Finlandiya	17.6	17.9	16.6	15.7	13.1	13.0
Yunanistan	9.7	9.6	10.0	10.1	9.6	10.6
İzlanda	4.4	4.8	5.0	4.5	---	3.4
İrlanda	15.6	14.3	12.4	2.3	10.1	9.3
İsrail	10.0	7.8	6.9	6.6	---	8.1
Lüksemburg	2.7	3.2	2.9	3.1	2.6	3.4
Malta	4.5	4.0	3.6	3.7	---	---
Hollanda	6.6	7.1	7.0	6.6	5.2	4.6
Norveç	6.1	5.5	5.0	4.8	---	2.6
Portekiz	5.7	7.0	7.3	7.3	6.8	6.5
İspanya	22.8	24.1	22.9	22.3	20.8	18.9
İsveç	9.5	9.8	9.2	10.0	9.9	6.7
İsviçre	4.5	4.7	4.2	4.7	---	4.2
Türkiye	7.7	8.1	7.5	7.2	---	6.4
Kanada	11.2	10.4	9.5	9.7	9.2	8.6
ABD	6.9	6.1	5.6	5.4	4.9	4.7
Japonya	2.5	2.9	3.1	3.9	3.4	4.0

Kaynak: United Nations (1997), OECD (1998), European Commission (1998), Bureau Of Labor Statistic (1998), ILO (1998).

Toplumun sosyal yapısı içerisinde bazı grupların işsizlikten, diğerlerine göre, daha fazla etkilendikleri görülmektedir (gençler, kadınlar, özürllü, niteliksiz işçiler, yabancı işçiler gibi). İşte işsizliğe karşı duyarlı bu gruplar içerisinde gençler önemli bir paya sahiptir. Üstelik hem genç olup hem de kadın ya da özürllü veya niteliksiz olmak bu duyarlılığı daha da arttırmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü'ne göre, Dünyada, bugün 15-24 yaş grubunda yer alan 60 milyon genç, halen bir iş aramakta ve bulamamaktadır (ILO, 1998).

Bazı Ülkelerdeki Genç İşsizliği Oranları (1994-96)

	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>
Fransa	29.0	27.3	28.4
Almanya	8.7	8.8	9.6
İtalya	32.2	33.2	33.5
İngiltere	17.0	15.9	15,4
Avusturya	-----	5.6	6.0
Belçika	24.2	24.4	24.9
Danimarka	11.0	10.1	9.6
Finlandiya	42.2	38.2	28.4
Yunanistan	27.7	27.9	-----
İrlanda	22.8	19.5	19.0
Lüksemburg	7.3	7.1	7.3
Hollanda	11.4	11.6	10.1
Norveç	8.9	9.4	-----
Portekiz	15.1	16.6	17.0
İspanya	45.0	42.5	41.2
İsveç	22.6	19.4	21.3
Kanada	16.5	15.6	15.8
ABD	12.5	12.1	12.2
Japonya	5.5	6.1	6.7

Kaynak : United Nations (1997), s.40.

Genç işsizliği oranlarına bakıldığında, hemen hemen dünyanın her yerinde, genel işsizlik oranının üzerinde, hatta bir kat daha fazlası olduğu görölmektedir. Örneğin, Fransa'da genel işsizlik oranı %12'ler civarında dolaşırken, gençler arasındaki işsizliğin %28'ler düzeyinde; yine, İngiltere'de genel işsizlik oranının %8'ler civarında olmasına karşın gençler arasındaki işsizliğin %15'ler seviyesinde olduğu görölmektedir. Yukarıdaki genel işsizlik ve genç işsizliği tablolarını karşılaştırdığımızda benzer durumun, Almanya,

Avusturya gibi istisnalar dışında, genelde tüm ülkeler için de doğru olduğu görülecektir. Kadın - erkek işsizliği oranlarında da çoğu ülkede genç kadınların genç erkeklere göre daha yüksek işsizlik riskiyle karşı karşıya olduğu görülmektedir (O'Higgins, 1997: 38). Etnik köken de gençler arasında işsizliği etkileyen önemli bir faktördür. 1995 yılında ABD'de ortalama genç işsizliği oranı %17.3 iken siyah gençler arasında bu oran %35.5 olarak gerçekleşmiştir (Tucker-Kojetin, 1996: 63). Benzer bir durum da Avrupa'nun bazı bölgelerinde görülmektedir;

1996 yılında İngiltere'de 16-24 yaş arası eğitime katılma oranı, etnik azınlıklar arasında %57, Beyazlar arasında %41 olmasına rağmen; işsizlik oranı, bu yaş grubu için etnik azınlıklar arasında % 17.6 ve beyazlar arasında ise %7.7 olarak gerçekleşmiştir (O'Higgins, 1997: 44).

2. Genç İşsizliğinin Nedenleri

Genç işsizliğin yüksek oluşunun nedenleri ile ilgili olarak temelde iki görüş ileri sürülmektedir: Birincisine göre, ekonomik gelişmenin yavaş olması, ekonomideki dönemsel düşüşler ve asgari ücretler gibi bazı nedenlere dayalı olarak genç işsizlere yönelik talebin yetersiz olmasıdır. İkincisine göre ise, gençler arasındaki işsizlik oranının yüksek olmasının temelde nedeni, genç işgücünün niteliğindeki eksikliklerdir (Freeman, 1980: 6). Aşağıdaki özet tablo arz ve talep yönlerinden genç işsizliğin yüksek olmasının başlıca nedenlerini incelememizi mümkün kılmaktadır.

Genç İşsizliğin Yüksek Olmasının Nedeni	Talep Yönü	Arz Yönü
Mevcut İşler	Ekonomik koşullar nedeniyle gençlere yönelik bir iş kıtlığı var.	Düşük düzeyli bir çok boş iş vardır.
Ücretler	Asgari ücretler ve diğer katı düzenlemeler düşük düzeyli işlerin sayısını azaltır.	Gençlerin gerçekçi olmayan ücret talepleri vardır.
Mobilite	Kısa dönemli geçici işler yüksek işsizlik oranının temelini oluşturur.	Genç işçiler yüksek bir mobiliteye sahiptir.
Tavırlar	Gençler geleceği olan bir iş arzu ederler. İşveren	Cari ücret düzeyinde gençleri boş zamanı tercih

	ayırımcılığı genç işgücü talebini azaltır.	ederler ve iş ahlakı yüzünden zayıflar.
Nitelikler	Nitelikler çalışırken kazanılır.	Gençlerde eğitim ve tecrübe eksikliği vardır.
Genç Nüfusun Hızlı Artışı	İş piyasası gençler için birçok yeni iş üretir. Her yaz olduğu gibi.	Genç işsizliğin nedeni kısmen genç nüfusun hızlı artmasıdır.
Alternatif "İş"ler	Gençler yasadışı yeraltı faaliyetlerinden yüksek gelir elde ederler.	

Kaynak : Freeman (1980), s.12.

Toplam talep, genel işsizlik seviyesini nasıl etkiliyorsa, benzer biçimde genç işsizliğini de etkiler. Toplam talepteki bir düşme, genel olarak işgücü talebini de düşürecek ve genç işgücüne olan talep de bundan etkilenecektir. Ancak, burada tartışılan konu, toplam talepte meydana gelen bir düşmenin genç işsizliğini yetişkin işsizliğinden çok daha fazla arttırması durumudur. Genç işsizliğinin toplam talepteki değişmelere karşı görel olarak daha duyarlı olmasının nedenleri nelerdir?

İşverenler, işçi çıkarmalarda bir seçim yapmaları gerektiğinde, genç işçiler bu seçimde ilk sıralarda yer alırlar. Bunun çeşitli nedenleri vardır: Birincisi; gençleri işten çıkarmanın işveren açısından fırsat maliyeti yetişkin işçilere göre daha düşük olacaktır. Tecrübesiz olmaları ve kendilerine yapılan meslek içi eğitim yatırımının genelde düşük olması bunda önemli bir rol oynayacaktır. İkincisi; işverenler genellikle LIFO (son giren ilk çıkar) politikasını izlerler. Bu politika ise çalışma hayatına yeni katılmaları ve sık iş değiştirmeleri yüzünden gençlerin aleyhine işler (Casson, 1979: 58). İşten çıkarma tazminatlarının işçinin hizmet süresi ile orantılı olması, gençlerin işten çıkarmalarda ilk sıralarda yer almalarına neden olur (Pedersen-Lund, 1987: 129).

Genç işgücünün mobilitesinin yüksek olması, genç işgücüne olan talebin daha çok kısa dönemli, geçici ve düşük ücretli işlerde yoğunlaşması sonucunu doğurmaktadır. Yapılan bir araştırmada, ABD'de 16-25 yaş grubundakiler 7-8 farklı işte çalışırken, bu sayı Almanya ve İngiltere'de 2-3, Japonya ve Norveç'de ise 1.5-2 olarak gerçekleşmiştir (O'Higgins, 1997: 27). Gençlerin düşük ücretli işlerde yoğunlaşmasının iki temel sonucu vardır. Birincisi, yaşları ilerledikçe ve birtakım sorumluluklar almaya başladıkça (evlenmek veya evden ayrılmak gibi bazı sebeplerle) mali sorumlulukları da artacak ve daha iyi imkanlar sunan işler

aramak zorunda kalacaklardır. İkincisi ise, işinden ayrılma olasılığı yüksek olan bir gence işverence dikkate değer bir eğitim harcamasının yapılmamasıdır. İyi bir meslek içi eğitim almadan işinden ayrılan bir gencin ise nitelikli bir iş bulması oldukça zor olacaktır (Casson, 1979 : 53).

Genç işsizliğini, genç nüfusunun hızlı artmasına bağlayanlar da vardır. Korenman ve Neumark (1996) 15 OECD ülkesinde yaptıkları araştırmada, genç nüfusun oranındaki %10'luk nispi bir artışın, genç işsizliğini %5 arttıracığını hesaplamışlardır. Örneğin, genç işsizliği %20 iken genç nüfustaki %10'luk bir artış genç işsizliğini %1 arttıracak ve %21'e yükseltecektir (O'Higgins, 1997: 34). Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası doğum oranlarındaki hızlı artış, genç işgücü arzının talebine göre daha hızlı artması sonucunu doğurmuştur. Ayrıca, genç işgücüne bir alternatif olarak görülen düşük ücretli ev kadınlarının işgücüne katılma oranının da yükselmesi, genç işgücüne olan talebi hızla düşürmüştür. Çünkü, işverenler yönünden kadın işgücünün genç işgücüne göre önemli avantajları bulunmaktadır. Kadın işçilerin maliyeti gençlere nazaran düşüktür, daha olgundur ve daha az disiplin sorunları vardır. Genellikle kadın işgücünün önemli ölçüde arttığı sanayilerde genç işsizliğinin de yüksek olması beklenir.

3- Genç İşsizliğinin Sonuçları

Modern toplumların en önemli sorunlarından birisi, istihdam edilemeyen bir sınıfın ortaya çıkması -ki bu da genellikle gençlerdir- ve bu insanların ekonomik ve sosyal aktivitelerin dışında kalmasıdır. OECD üyesi ülkelerde 16-19 yaş grubundaki her sekiz gençten biri ne çalışmakta, ne de eğitim ve öğrenim görmektedir. Kaldı ki, gençlik dönemi eğitimden en iyi şekilde faydalanılabilecek bir dönemdir. Daha esnek bir yapıya sahip olan gençler, yeni fikirleri daha kolay kavrayabilir, yeni teknikleri daha hızlı öğrenebilirler. Eğer bir insana bu dönemde gerek okulda ve gerekse işyerinde verilmesi gereken mesleki eğitim verilmezse bu, gencin ilerideki mesleki kariyerini önemli ölçüde etkileyebilir. Bunun bireysel ve toplumsal açıdan doğurduğu olumsuz sonuçlarla birlikte, insan sermayesinin de israfı anlamına geldiği açıktır.

İşsizliğe bağlı olarak gençliğin normal sosyalleşme süreci bozulur. Her genç insan çalışma hayatına girmekle yeni bir sosyal kimlik ve statü elde etmeyi bekler. İşsizlik ise bu süreci engeller ve yalnızca genç insanın yaşamı için gerekli maddi koşulları elde etmesini önlemekle kalmaz, onun sosyo-kültürel dünyasını da derinden etkiler. Yani, işsiz genç yalnızca bir gelirden yoksun kalmaz, bunun yanında çalışma hayatının ve iş tecrübesinin kendisine kazandıracığı sosyalleşme sürecinin de dışında kalır (Forondo, 1991: 242).

Sağlam bir işe ve gelire sahip olmak çoğu zaman, özellikle kırsal kesimde, uygun bir eş seçiminde hem erkek ve hem de kadın için önemli bir kriter olarak görülmektedir. İşsiz olması nedeniyle mali bakımdan bağımsızlığını elde

edemeyen genç, maddi bakımdan ailesine bağımlı olmak zorunda kalacaktır. Bu da onu gelecek planları konusunda bir belirsizliğe sürükleyecektir.

Genç, işsizliği bir başarısızlık veya yenilgi olarak görür. Bu da onu toplumdan uzaklaştırır. İşsiz gençler arasında toplu suçlar, çeteleşme ya da topluma yüz çevirmiş, kendisini toplumdan dışlamış hippie, punk ve heavy metal gibi sorumsuz topluluklar türemektedir. ABD'de 1958-90 yılları arasında genç işsizliği ve suç oranları arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bir araştırma yapılmıştır. Buna göre, genç işsizliğindeki yıllık değişim ile gençler arasındaki suç işleme oranı arasında doğru orantılı bir ilişki bulunmaktadır (American Journal Of Economics And Sociology, 1994: 99). Bugün dünyanın birçok bölgesinde yeraltı ekonomisi olarak adlandırılan ve gelişen bir sektör vardır. İtalya, sanayileşmiş ülkeler arasında bunun en tipik örneğini oluşturmaktadır. İşsiz kalan gençler bazen bu alternatifi, yani yeraltı ekonomisinde çalışmayı, bütün geleceklerini tehlikeye atmak pahasına tercih etmektedirler. Aynı zamanda gençler bu sektörün talep ettiği gözde işçiler arasında yer almaktadırlar.

Gençler arasında işsizliğin yüksek oluşu, toplumda siyasi şiddet ve hatta bir başkaldırıya bile neden olabilir. Tehlike yalnızca eğitimsiz işsizlerle ilgili değildir. Aynı zamanda eğitilmiş ve büyük hedefleri olan gençler için de geçerlidir. Bu açıdan hiçbir toplum işsizliğe karşı gençlerin göstereceği ciddi tepkiyi gözardı edemez (Casson, 1979: 3).

1985 yılını Dünya Gençlik Yılı olarak ilan eden Birleşmiş Milletler Örgütü, Gençlik Yılı'nın amacını üç sözde toplamıştır: "Gelişme", "Katılım" ve "Barış". Bu sözlerin anlamı açıktır. Eğitilmiş, sağlıklı bir gençlik olmadan gelişme başarılamaz. Eğitimsiz ve işsiz yığınları varoldukça gençliğin toplumsal hayata katılımı güçleşir. Dışlanan bir gençlik ise geleceğin güvencesi olamaz. Çünkü dışlanan ve toplumun kıyısında yaşayan gençlik, topluma sorun yaratan, dirliği bozan, düzene karşı çıkabilecek bir kesim demektir. Gelişme gençlik kesiminin katılımı olmadan gerçekleşemez. Bu nedenle barış da sürekli olamaz. Buna karşılık iyi eğitilmiş, katılımı sağlanmış bir gençlik dinamik bir güçtür, güvencedir (Yörükoğlu, 1989 : 18).

III- Avrupa Birliği'nde Uygulanan Genç İstihdamı Politikaları

Bugün Avrupa Birliği'nde 4.8 milyon işsiz genç, ki bu sayı 15-24 yaş grubunu oluşturan nüfusun %10'una karşılık gelmektedir, çalışma hayatının dışındadır. Ayrıca işsiz gençlerin 2 milyonunun işsizlik süresi de 12 ayın üzerinde bulunmaktadır (European Commision, 1997 : 20). Genç nüfusun azalmasına ve gençlerin eğitime devam etme oranlarının yükselmesine rağmen, 1998 yılında %19.8 olarak gerçekleşen, genç işsizliği Avrupa Birliği Ülkeleri açısından önemli bir sorun olmaya devam etmektedir.

Böyle bir ortamda, 20-21 Kasım 1997'de Lüksemburg'da Birliğe üye ülkelerin, yalnızca bu konu üzerinde durmak için ilk kez biraraya gelmelerini sağlayan bir istihdam zirvesi düzenlenmiştir. Bu zirvede, 25 yaşın altındaki tüm işsizlere, 6 ay içinde bir iş, eğitim, yüksek öğrenim veya bir iş tecrübesi garantisi edilmesine karar verilmiştir. Üye devletlere bunun için 5 yıllık bir süre tanınmış olsa da, İspanya'nın ısrarı üzerine, çok yüksek işsizlik oranına sahip olan ülkelerin bu yükümlülüğü daha uzun bir sürede yerine getirebileceği kabul edilmiştir (Güncel Avrupa, 1997: 3).

Avrupa Birliği'ne üye ülkeler arasında, ülkelerin eğitim sistemleri, iş piyasası kurumları ve sosyo-kültürel özelliklerini yansıtan farklı politikalar izlenmektedir. Bu açıdan Avrupa Birliği üyeleri 4 farklı gruba ayrılabilir (European Commission, 1997: 25).

i- Almanya, Avusturya ve Lüksemburg : Genç işsizliği oranının çok düşük olduğu bu ülkelerde genç/yetişkin işsizliği oranları arasında çok küçük bir fark bulunmaktadır. Çıkraklık sistemini başarıyla uygulamalarından dolayı, eğitim ve ilk iş deneyimi arasında yakın ve sistematik bir ilişki vardır. Ayrıca, yarı-zamanlı çalışmalar sınırlıdır.

ii- Danimarka, İsveç, İngiltere ve Hollanda: Ortalama genç işsizliği oranı düşüktür. Kısa süreli işsizlik vardır. Yarı-zamanlı çalışmalar dolayısıyla eğitim ve istihdam arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Özellikle, uzun dönem genç işsizliğini önlemek için aktif istihdam politikaları izlenmekte ve bu politikalar ulusal politikaların temel hedefi olarak kabul edilmektedir.

iii- Fransa, Belçika, Portekiz ve İrlanda : Ortalama bir işsizlik seviyesi ve genç/yetişkin işsizliği oranları arasında dikkate değer bir fark bulunmaktadır. Uzun süreli işsizlik genel eğilimdir.

iv- Yunanistan, İtalya ve İspanya: Uzun dönemli genç işsizliği ve genç/yetişkin işsizliği oranları arasında çok büyük bir fark bulunmaktadır. Ulusal hareket planlarında (NAP) genç işsizliğini önlemeye yönelik detaylı çalışmalara rastlanmamaktadır. Yarı zamanlı çalışmalar sınırlıdır.

Genç işsizliğinin nedenleri aynı zamanda genç istihdamı politikalarının yönünü de tayin etmektedir. Eğer sorun iş yokluğu ise, politikalar gerekli talebi teşvik etmeye yöneliktir. Şayet sorun işgücü arzı ile ilgiliyse, politikalar da ihtiyaç duyulan işgücünü etkilemeye yönelik olmaktadır.

Arz yönlü politikalar, daha çok iş piyasasına arz olunan genç işgücünün niteliğine yöneliktir. Eğitim ve öğretimi geliştirmek ve bunu çalışma hayatının ihtiyaçlarına karşılık verecek bir düzeye getirmek bu politikaların temel hedefidir. İspanya ve Portekiz'de, hiç ya da çok sınırlı düzeyde niteliğe sahip olan 25 yaşın altındaki işsizlere yönelik eğitim ve istihdam programları sunmak suretiyle onları çalışma hayatıyla bütünleştirmeye yönelik bir uygulama olan

Atölye Okullar (Wookshop Schools) ve bugün birçok ülkede, zorunlu eğitim çağının üstünde (15-24 yaş) ve herhangi bir niteliği olmayan gençlere yönelik hizmet veren "İkinci Şans Okulları" ve İngiltere'de "New Deal For The Young Unemployed" programları bu kapsamda değerlendirilebilecek uygulamalardır.

Talep yönlü politikalar ise daha çok işverenleri genç istihdamına yönleltmek ve genç istihdamını teşvik edilmesi amacına yöneliktir. Sosyal sigorta yardımları ya da vergi indirimleri gibi devletin genç istihdamında bazı endirekt işgücü maliyetlerini üzerine alması ya da işe başlama ücretlerinin düşük tutulması gibi uygulamalara birçok üye devlet tarafından başvurulmaktadır.

Avrupa Birliği, üye ülkeler açısından önemli bir sorun olan işsizliğin önlenmesi konusunda 1994-1999 döneminde, seçmiş olduğu hedef gruplara yönelik istihdam programları için 1.835 milyon ECU'lük bir bütçe oluşturmuştur. Bu bütçenin üye devletlerin de katkılarıyla 3.500 milyon ECU olması beklenmektedir. Bu programlar arasında kadınlara yönelik NOW, gençlere yönelik YOUTHSTART, özürülülere yönelik HORIZON ve göçmenler, etnik azınlıklar gibi yüksek risk gruplarına yönelik INTEGRA projeleri bulunmaktadır (European Commision, 1998B : 11).

20 yaşın altındaki gençlerin iş piyasasıyla bütünleşmesini amaçlayan YOUTHSTART projesi için 440 milyonu Birlik tarafından sağlanan toplam 800 milyon ECU'lük bir bütçe tahsis edilmiştir. Bu proje kapsamında üye devletlerde bazı genç istihdamı programları uygulanmaktadır. Bunlar arasında ise; Almanya'da *Mobil EUROPA 2000*, İspanya'da *Fourstar*, Yunanistan'da *Nature*, Fransa'da *Mission Locale 15-16*, İrlanda'da *Youth Employment Support Project*, İtalya'da *Amministrazione Provinciale di Matera* örnek uygulamalardır.

Avrupa Birliği'ne üye ülkeler arasında, özellikle son beş yıl içersinde gençlere yönelik istihdam projeleri kapsamında gerçekleşen uygulamaları şu şekilde özetleyebiliriz :

i- **Orta Öğretim Reformu** : Bu reform çerçevesinde özellikle şu üç uygulama göze çarpmaktadır;

a) Yeni rehberlik formlarının geliştirilmesi (Danimarka, Hollanda, Portekiz ve Finlandiya).

b) Orta öğretimin örgütsel düzeyde yenilenmesi, pratik ve teorik eğitimin birleştirilmesi (İrlanda ve Finlandiya).

c) Yeni öğretim metodlarının geliştirilmesi, Danimarka eğitim sürecine, öğrenenlerin daha aktif katılımlarının sağlanmak suretiyle bu alanda öncülük etmiştir (European Commision, 1998B: 8).

ii- **Mesleki Eğitimi Daha Etkin Hale Getirme**: Bu kapsamda yer alan uygulamalar ise şu şekilde sıralanabilir :

a) İşletmelerle iş piyasası arasındaki ilişkinin geliştirilmesi : Bu alandaki çoğu program gençlere ya bir işletmede ya da taslak bir işyeri çevresinde (Yunanistan'daki Work Centers'de olduğu gibi) eğitimin bir parçası olarak iş deneyimi sağlamaktadır. Sosyal tarafların, özellikle işverenlerin, katılımıyla sağlanan bu eğitim, İtalya'da ulusal sözleşmeler aracılığıyla, Almanya, Avusturya gibi ülkelerde ikili (dual) sistemle, İngiltere'de ise genç işveren arasında yapılan bir sözleşme ile gerçekleştirilmektedir.

b) Eğitim öncesi kurslar: Özellikle, Belçika ve Almanya'da eğitime katılmak için gerekli formasyonu olmayan gençlere eğitim öncesi kurslar verilir.

iii- Meslek Danışmanlığının Geliştirilmesi :

a) Yerel kaynakların harekete geçirilmesi: Fransa'da genç istihdamının geliştirilmesinde yerel inisiyatifleri cesaretlendirmek amacıyla bir fon kurulmuş ve bu fon için kamu kurumları, yerel yönetimler, sanayi ve ticaret odaları, işçi ve işveren sendikalarının da katılımıyla 1 milyon FRF'lık bir bütçe oluşturulmuştur (European Foundation, 1998A : 2).

b) Takip hizmetleri: Özellikle Danimarka ve İsveç, eğitimden ayrılmış ve iş bulamamış gençlerle sistemli bir ilişki kurmak suretiyle onları uzun dönemli işsizlik riskine karşı korumayı amaçlamışlardır.

c) İş arama: çoğu ülkedeki deneyimler göstermektedir ki iş arama konusunda alınan önlemler, iş arama tekniklerinin öğretilmesi gibi, istihdamı olumlu yönde etkilemektedir. Bu alandaki örnek uygulamalar arasında, Fransa'daki "Mission Locales" ve Lüksemburg'da "Action Locale pour Jeunes" sayılabilir (European Commission, 1998B: 9).

iv- Genç Girişimciliğinin Desteklenmesi:

a) Girişimciliğin kolaylaştırılması: Yeni bir işletme kurabilmek için gerekli resmi prosedürün daha kısa bir sürede tamamlanması bu alandaki önemli bir uygulamadır. Fransa bu formalitelerin yalnızca bir günde tamamlanacağını, ulusal hareket planında deklare etmiştir (EUROPEAN COMMISSION, 1998C: 22). Özellikle, küçük işletmelerin muhasebe ve vergi prosedürlerinin basitleştirilmesi bu alandaki örnek uygulamalar arasında yer almaktadır.

b) Kendi hesabına çalışmanın desteklenmesi: Kendi hesabına çalışanların Avrupa Birliği'nde toplam istihdamdaki payı, son on yılda %12 den %15'e yükselmiştir (European Commission, 1998C: 13). Bu alandaki başarılı sayılabilecek bir program İtalya'da 1986 yılından beri uygulanmaktadır. 44/86 sayılı Kanunla desteklenen, "Genç Girişimciliği Destekleme Programı"na göre 36 yaşın altındakilere sağlanan mali destek, kuzey ve merkezi bölgelerde maliyetlerinin %60'ını, Mezzogiorno'da da %90'ını karşılamaktadır. Buna ilaveten, genç girişimciler teknik yardım ve düşük faizli kredilerle de desteklenmektedir (European Commission, 1997: 43). Ayrıca, İngiltere,

Danimarka, Hollanda gibi ülkelerde de girişimcilikle ilgili özel eğitim programları düzenlenmektedir.

c) Yeni iş alanları yaratma fırsatlarının geliştirilmesi: Bu alanda Fransa örnek sayılabilecek bir programa sahiptir. Yerel otoriteler ve birlikler tarafından kurulan ve devlet tarafından da desteklenen "Yeni Hizmetler İçin Yeni İşler Programı"na göre, sosyal ekonomide ve yerel düzeyde işler yaratılması teşvik edilmektedir. 1997 yılında başlatılan ve hedefi 2000 yılına kadar 350.000 yeni iş yaratmak olan bu programın maliyeti 32.5 milyon FRF'dir (European Foundation, 1998: 15). Jospin Hükümeti tarafından yürütülen bu program toplumun tüm kesimleri tarafından desteklenmekle beraber, Fransız sendikaları, özellikle CFTC, bazı endişelerini de dile getirmekten geri kalmamaktadır. Bu endişelerin başında ise, gençler için yaratılan bu işlerin geleceği gelmektedir. Acaba bu işlerin destekleme süresi olan 5 yıl sonunda durumu ne olacaktır? Devamları sağlanabilecek midir? (European Foundation, 1998B: 3).

d) Vergi sisteminin istihdamla uyumlu hale getirilmesi: Özellikle, işgücü üzerindeki vergi yükünün düşürülmesiyle işgücü maliyetlerinin azaltılması ve bu yolla da istihdamın teşvik edilmesi amaçlanmaktadır. Danimarka, özellikle düşük gelir gruplarını hedef alan vergi indirimleri yaparak vergi sisteminde düzenlemeler yapmaktadır. İrlanda ve İsveç gibi ülkelerde de benzer uygulamalara rastlanmaktadır.

IV- Genç İstihdamı Konusunda Örnek Bir Ülke: Almanya

Alman İş Piyasası, genç işsizliği oranının düşük olmasıyla bilinir. Bundan dolayı da genç istihdamı politikası konusunda sık sık örnek olarak gösterilir. Almanya'da genç istihdamı politikasının temeli mesleki eğitime dayanmaktadır. Literatüre baktığımızda ise, Alman mesleki eğitim sisteminin çıraklık sistemi ile özdeş tutulduğu görülmektedir (Winkelman, 1996: 659). İkili sistem olarak bilinen Alman çıraklık sisteminin en önemli özelliği; eğitimden çalışma hayatına geçişi kolaylaştırmak suretiyle gençleri iş piyasasıyla bütünleştirmesidir.

Alman eğitim sisteminin üç temel ayağı vardır. Bunlar : Genel eğitim, mesleki eğitim ve üniversite eğitimidir. Genel eğitim dört yıl süren ilkökul eğitimini izler ve üç tür okul sunar; Hauptschule, toplam dokuz yıl süren bir eğitimle tamamlanır; Realschule, on yıllık bir eğitim sürecini kapsar; Gymnasium'da ise on üç yıllık bir eğitim sonrası lise diploması (abitur) kazanılır (Winkelman, 1996: 659). Bu üç okuldan birinden mezun olan genç üç temel tercihe sahiptir. Ya, iş piyasasına girecek, ya mesleki eğitime devam edecek ya da teknik bir koleje veya üniversiteye gidecektir. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere, Almanya'da işgücünün büyük bir kısmı çıraklık programlarına katılmaktadır.

Almanya'da İşgücünün Eğitimi (1991)

<u>Eğitimin Türü</u>	<u>Katılım %</u>
Çıraklık (İkili sistem)	72
Uzmanlaşmış Meslek Okulu	16
Teknik Kolej	4
Üniversite	8
Hiçbir Formel Eğitim Almayanlar	16

Kaynak: Winkelman (1996), s.660.

İkili sistem olarak adlandırılan sistem, okulda verilen teorik eğitimle bir işyerinde verilen pratik eğitimi birleştirir. Bu sistemin iki temel hedefi vardır; Birincisi, gence istihdamı için gerekli olan bilgi ve tecrübeyi kazandırmak, ikincisi ise, gencin iş piyasasına girmesini kolaylaştırmaktır.

Çıraklık programı 375 mesleki eğitim alanında ve ulusal bir müfredata dayalı olarak yürütülür. Eğitim süresi programa ve önceden alınan genel eğitime bağlı olarak 2-3 yıl sürer. Genellikle, 16-19 yaşları arasında başlayan çıraklık programında gençler, haftanın 1-2 gününü okulda ve diğer günlerini de bağlı buldukları işyerinde geçirirler. Bazı mesleklerde işyerindeki eğitimle okul eğitimi aynı zamanda değil ardarda gerçekleşmektedir. Eğitim sonrası yapılan sınavda başarılı olanlar, ulusal düzeyde tanınan bir çıraklık diploması almaya hak kazanırlar (Soskice, 1994: 28).

İşverenler, final sınavını geçerek işyerlerindeki eğitimi başarı ile tamamlayan gençleri istihdam etme hususunda zorlanamamasına rağmen, ikili sistemi bitirenlerin 3/4'ü eğitim gördükleri işyerlerinde istihdam fırsatı bulmaktadır. Ayrıca ikili sistemde eğitim görenlerin %55'i hala eğitim gördükleri meslekte çalışmaktadırlar (European Commission, 1997: 97).

Almanya'da ikili eğitimin maliyeti yerel hükümetler, işverenler ve eğitime katılan çıraklar tarafından karşılanmaktadır. Yerel hükümetler, programın okul eğitimi kısmını finanse ederken, işverenler işyerindeki direkt eğitim maliyetlerini karşılamaktadırlar. Eğitim gören çıraklar ise, niteliksiz bir işçiye ödenen ücretin yaklaşık %42'sini almak suretiyle bu maliyete katılmaktadırlar (Buechteman, 1993: 102). Bazı yazarlar Alman çıraklık sisteminin ayakta kalmasının temel nedenlerinden birisinin bu ücret belirleme sistemi olduğunu idda etmektedirler (Kahn-blau, 1996: 3).

Alman çıraklık sistemi, aslında, gençlere iyi bir mesleki eğitim sağlama konusunda uzun bir tarihsel geçmişi bulunan Alman toplumunun sosyal konsensüsü anlaşılmeden tam olarak anlatılamaz. Bu sosyal konsensüs şu sloganla özetlenebilir: "Herşeyden önce, herkes için mesleki eğitim". Almanlara göre, herhangi bir alandaki mesleki eğitim bile eğitimsizlikten çok daha iyidir. Bir genç için çıraklık eğitimi sonrasında bir iş bulmak mümkün olmasa bile, nitelikli bir işçi için gelecek her zaman daha kolay görülebilir. Almanlar mesleki nitelikleri sahip oldukları bir değer olarak görürler. Onlara göre, çıraklık eğitimi bireye yalnızca bir takım mesleki bilgileri vermekle kalmaz, onu aynı zamanda sosyalleştirir. Gence, dakiklik, disiplin ve hiyerarşi gibi işin ve işyerinin değer ve kurallarını öğretirken, ona bir gruba ait olma ve birtakım değerleri onlarla paylaşma duygusunu da yaşatır (Gitter-Scheuer, 1997: 16).

Alman çıraklık sisteminin en güçlü yönü, şüphesiz, sosyal tarafların tam bir konsensüs içinde bulunmalarıdır. İşveren örgütleri, işçi sendikaları ve kamu kurumları sistemin ayakta kalması için birlikte hareket etmektedirler.

Sistem mali sorunlarını çözmüştür. Maliyet, yukarıda da değindiğimiz üzere, işveren, çırak ve devlet tarafından karşılanmaktadır. Çıraklık eğitimi görenler bu maliyete katılmaya razıdırlar. Çünkü, iş piyasasında rağbet görecekları bir eğitim ve sonrasında da ulusal düzeyde tanınan bir meslek diploması alacaklardır. İşverenler de gelecekteki işçilerini büyük oranda bu çıraklar arasından seçecekler ve dolayısıyla, bu maliyeti kendileri için olumlu bir hale getirebileceklerdir. Devlet açısından ise işsizlik oranındaki düşüş bu maliyete katılanların en değerli karşılığı olacaktır.

Hep olumlu yönlerini söylediğimiz bu sistemin şüphesiz olumsuz sayılan ve eleştirilen bazı tarafları da yok değildir. Bir defa sistem esnek değildir, son derece yapılaşmıştır. Genç insanların kariyerlerine, hayatlarının çok erken bir çağında karar vermeleri de sistemin eleştirilen tarafları arasındadır. Ayrıca, son zamanlarda Almanya gibi ikili sistemin uygulandığı Avusturya, İsviçre ve Danimarka gibi ülkelerde, çırak kabul eden işyerlerinin sayısında önemli bir düşüş yaşanmaktadır. Özellikle büyük ölçekli işyerlerinin bu konuda isteksiz davrandıkları görülmektedir. Buna ilaveten, yükseköğrenimi tercih eden gençlerin sayısındaki artış, ikili sisteme gelen gençlerin öğrenme kapasiteleri daha düşük gençler olması sonucunu doğurmuştur. Bu türden olumsuzluklar ikili sistemin uygulandığı ülkelerde sistemin bir reform ihtiyacı içinde olduğunu da göstermektedir (European Commission, 1997 : 32).

V- Sonuç

Genç işsizliği, ekonomik, toplumsal ve siyasal sonuçlarıyla, günümüz toplumlarının en önemli sorunlarından birisidir. Başta Avrupa Birliği olmak üzere, bir çok uluslararası kuruluş ve ülkenin, son zamanlarda bu sorun

üzerinde ısrarla durduğu ve gençler arasındaki işsizliği önlemeye yönelik çeşitli politikaların geliştirildiği görülmektedir.

Gençliğin homojen bir yapıda olmayışı ve ayrıca çok yüksek bir hareketlilik eğilimine sahip olması genç işsizliği sorununun, aslında görüldüğünden çok daha karmaşık bir sorun olması sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla, sorunun çözümünü mesleki eğitim ya da genç istihdamının teşviki gibi bir takım teknik önlemler düzeyine indirgemek, soruna dar bir bakış açısından bakmak anlamına gelir ki, bu da problemi çözmekten ziyade onu gizleyecektir. Burada, genç işsizliği sorununa ekonomik, sosyal, psikolojik ve kültürel yönleriyle bakacak, disiplinlerarası bir yaklaşıma duyulan ihtiyaç ortaya çıkmaktadır. Genç istihdamı politikalarının geliştirilmesinde bir diğer önemli nokta da konuya sosyal tarafların, özellikle de işverenlerin, aktif katılımının sağlanmasıdır. Almanya örneği bu konuda çok önemli ipuçları içermektedir.

Gençler arasında işsizliği azaltmaya yönelik önlemlerin, işsizliğin genç kategorisinden diğer bir kategoriye transferinden başka birşey olmadığını, basit bir ifadeyle, bunun birinden borç alıp başka birine vermeye benzediğini söyleyenler de vardır. Bu saptama bir yönüyle doğrudur. Özellikle, genç istihdamının teşvik edilmesi gibi önlemler, genel işsizlik düzeyinin düşürülmesinde etkili olmaz. Ayrıca, işsizlik toplumun yetişkini, kadını, özürsüzü, göçmeni gibi diğer bütün grupları için de önemli bir sorundur ve tabii ki işsizliği toplumun bütünü için sorun olmaktan çıkarmak asıl gayedir. İdeal olanı da budur. Ancak, şurası da bir gerçektir ki, bir toplumun, toplumsal olarak kendini yeniden üretme süreci olarak nitelenen gençlik döneminde ve gençler arasında yaşanan sorunlar, toplumun hem bugününü hem de geleceğini daha derinden etkilemektedir. Ayrıca, bugünün gençlerinin işsizlik sorununu çözenin, büyük oranda, geleceğin yetişkinlerinin de istihdam sorununu çözmek anlamına geleceği de unutulmamalıdır.

Kaynakça

- AMERICAN JOURNAL OF ECONOMICS AND SOCIOLOGY (1994), "Crime and Unemployment Among Youths in The United States", Jan.1994, Vol.53, Issue 1, s.99-111.
- BUECHTEMAN, Cristoph-Juergen SCHUPP-Dana SOL.OFF (1993), "Roads To Work: School-to-Work Transition Patterns in Germany and United States, *Industrial Relations Journal* 1993/24 : 97-121.
- BUREAU OF LABOR STATISTIC (1998), *Unemployment Rates in Nine Countries*, (<ftp://ftp.bls.gov/pub/special.requests/ForeignLabor/flsjeet.txt>)
- CASSON, Mark (1979), *Youth Unemployment*, (London, The Macmillan Press, First Published).
- EUROPEAN COMMISSION (1997), *Joint Employment Report 1997*, (http://europa.eu.int/comm/dg05/empl&esf/empl99/joint_en.htm).
- EUROPEAN COMMISSION (1998), *Joint Employment Report 1998*, (http://europa.eu.int/comm/dg05/empl&esf/empl99/joint_en.htm).

- EUROPEAN COMMISSION (1998A), *Employment Rates Report 1998*, (http://europa.eu.int/comm/dg05/empl&esf/empl99/rates_en.htm).
- EUROPEAN COMMISSION (1998B), *Employment-Youthstart*, (<http://europa.eu.int/comm/dg05/empl&esf/>).
- EUROPEAN COMMISSION (1998C), *From Guidelines to Action: The National Plans for Employment*, (<http://europa.eu.int/comm/dg05/empl>).
- EUROPEAN FOUNDATION, (1998), "French National Action Plan on Employment Adopted", (<http://www.eiro.eurofound.ie/>).
- EUROPEAN FOUNDATION, (1998A), "National Conference on Youth Employment", (<http://www.eiro.eurofound.ie/>).
- EUROPEAN FOUNDATION, (1998B), "Jospin Government Launches Job Creation Programme for Young People", (<http://www.eiro.eurofound.ie/>).
- FREEMAN, Richard B. (1980), "Why Is There a Youth Labor Market Problem?", *Youth Unemployment and Public Policy*, (Edited by Bernard ANDERSON, Isabel SAWHILL), (New Jersey : The American Assembly, Columbia University), s. 6-32.
- FORONDO, Oscar V. (1991), "The Social Sciences and The Problem of Youth Unemployment in The World", *Facing The Future: Young People and Unemployment Around the World*, (Paris, Unesco Pub.).
- GITTER, Robert J. - Markus SCHEUER (1997), "U.S. and German Youths: Unemployment and the Transition From School to Work", *Monthly Labor Review*, Vol.127, No.3, March 1997.
- GÜNCEL AVRUPA (1997), "İstihdam Zirvesi", (Ankara, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını), S.9-10 Kasım-Aralık 1997, s.3-4.
- ILO (1998), *World Employment Report 1998-99*, (<http://www.ilo.org/public/english/235press/pkits/wer98/wer98int.htm>).
- KAHN, Lawrence-Francine BLAU (1996), *Training Programs, Administreted Wages and Labor Market Outcomes: An International Comparison*, (<http://violet.lib.berkeley.edu/iir/>).
- OECD (1998), *Main Indicators*, Paris.
- O'HIGGINS, Neil (1997), *The Challenge of Youth Unemployment*, (Geneva, ILO Employment and Training Papers: 7).
- SOSKICE, David (1994), "Reconciling Markets and Institutions : The German Apprenticeship System", in L. LYNCH, ed., *Training and Private Sector : International Comparisons*, (Chicago, University of Chicago Press for NBER).
- TOURAINÉ, Alain (1991), "A World That Has Lost Its Future", *Facing The Future : Young People and Unemployment Around the World*, (Paris, Unesco Pub.), s.1-44.
- TUCKER, Clyde - Erian KOJETIN (1996), "Testing Racial and Ethnic Origin Questions in The CPS Supplement", *Monthly Labor Review*, September 1996.
- TÜSES (1990), *İstihdam Politikaları*, Ankara.
- UNITED NATIONS (1997), *Economic Survey of Europe in 1996-1997*, New York and Geneva.
- WINKELMANN, Rainer (1996), "Employment Prospects and Skills Acquisition of Apprenticeship-Trained Workers in Germany", *Industrial and Labor Relations Review*, Vol. 49, No. 4 , July 1996, s.658-672.
- YÖRÜKOĞLU, Atalay (1989), *Gençlik Çağı*, İstanbul.